

TÜRKÇE VE ARAPÇADA DURUM ZARFLARI –KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMA–

Adverbs Of Manner in Turkish and Arabic –Comparative Study-

Dr. Öğr. Üyesi Osman AKTAŞ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, osmanaktas02@gmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
28.12.2021

Kabul/Accepted:
10.02.2022

Sayfa/ Page:
46-59

mecmua.1049920

Öz

Diller arasında yapılan karşılaştırmalı çalışmalar, dilbilim ile ilgili çalışmaların önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Dille ilgili yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda iki kavram öne çıkmaktadır: Karşılaştırmalı dil bilim ve karşıtsal çözümleme. Karşılaştırmalı dilbilim, aynı dil ailesine mensup diller arasında karşılaştırma yaparken, karşıtsal çözümlemede karşılaştırmaya konu edinilen dillerin aynı veya ayrı dil ailelerine mensup olmalarının bir önemi yoktur. Ayrıca karşıtsal çözümlemede kelimelerin veya gramer olgularının zaman içinde geçirdikleri değişim de araştırma konusu yapılmaz. Karşıtsal çözümlemede karşılaştırılan dillerin günümüzdeki yapıları esas alınır. Bu yönüyle karşıtsal çözümleme eş zamanlıdır. Ayrıca karşıtsal çözümlemede elde edilen bulguların yabancı dil öğretimini geliştirici bir yönü vardır. Bu çalışmada Türkçedeki durum zarfları Arapçadaki karşılıkları ile ele alınmıştır. Bu çalışma, karşıtsal çözümleme esasına dayalı bir çalışmadır. Türkçedeki durum zarfları niteleme, benzerlik, birliktelik, dilek, görecelik, karşılaştırma, kesinlik, pekiştirme, olasılık, sebep, sınırlama, tekrarlama, üleştirme, vasıta, yaklaşıklık gibi farklı anlamlar ifade edebilmektedir. Türkçedeki durum zarflarının Arapçadaki karşılıkları hâl, mef'ûlün mutlak, mef'ûlün lieclih ve mef'ûlün fih gibi farklı gramer olguları olabilmektedir. Bu çalışmada Türkçedeki durum zarflarının her bir türü Arapçadaki karşılıklarıyla ele alınmıştır. Çalışmanın Türkiye’de Arapça öğretiminin yapıldığı Arap Dili ve Edebiyatı, Arapça Öğretmenliği, Arapça Mütercim-Tercümanlık ve İlahiyat Fakültelerindeki özellikle tercüme veya tercüme teknikleri derslerine katkı sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Dil Bilgisi, Arapça Dil Bilgisi, Karşıtsal Çözümleme, Zarflar, Durum Zarfları.

Abstract

Comparative studies between languages constitute an important part of studies related to linguistics. In comparative studies on language, two concepts stand out: comparative linguistics science and contrastive analysis. Whereas comparative linguistics compares languages belonging to the same language family, it does not matter if the languages which are the subject of comparison in the contrastive analysis belong to the same or different language families. In addition, the change of words or grammatical rules over time is not the subject of research in the contrastive analysis. The contrastive analysis handles the present structures of the compared languages. In this respect, the contrastive analysis is simultaneous. In addition, the findings of the contrastive analysis have an aspect that improves foreign language teaching. In this study, the adverbs of manner in Turkish are discussed with their counterparts in Arabic. This study is based on contrastive analysis. The adverbs of manner in Turkish may have different meanings such as qualifying, similarity, togetherness, wish, relativity, comparison, certainty, consolidation, probability, cause, limitation, repetition, partition, vehicle or approximation. The Arabic equivalents of the adverbs of manner in Turkish may have different grammar facts such as “haal”, cognate adverb, causative adverb and locative adverb. In this study, each type of adverbs of manner in Turkish is discussed with its Arabic counterpart. The study is expected to contribute to the Arabic Language and Literature, Arabic Teaching, Arabic Interpreting and Theology Faculties in where Arabic is taught in Turkey, especially in translation or translation techniques courses.

Keywords: Turkish Grammar, Arabic Grammar, Contrastive Analysis, Adverbs, Adverbs of manner

Atıf/Citation: Aktaş, O. (2022). Türkçe ve Arapçada durum zarfları –karşılaştırmalı çalışma–. *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 7(13), 46-59

Sorumlu Yazar/Corresponding: Dr. Öğr. Üyesi Osman AKTAŞ

Çatışma Beyanı/Conflict Statement: Makalenin yazar/yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Giriş

Dil ile ilgili yapılan çalışmaların gün geçtikçe daha detaylı ve çok boyutlu bir yapıya büründüğü görülmektedir. Bu durum, dil alanında yapılan çalışmalar için bir gelişme ve ilerleme olarak görülebilir. Esasen dilin kendisinin farklı bilim dalları ve hayatın farklı alanları ile olan irtibatı, bahsi geçen durumun ortaya çıkmasında ve bu sürecin hızlanmasında yadsınamaz bir rolü bulunmaktadır. Dile dair kaydedilen çalışmalar, gramer veya morfoloji gibi dilin tek bir yönüyle sınırlı kalmamıştır. Aynı durum Arapça ile ilgili yapılan çalışmalar için de geçerlidir. Sarf, nahiv, belagat ve edebiyat çalışmalarının yanı sıra Arapça öğretimi ve Arapçanın farklı dillerle karşılaştırılması gibi çalışmaların da ilmi ve akademik sahada daha belirgin bir şekilde ortaya konulduğu gözlemlenmektedir.

Türklerin Arapça öğrenimine olan ilgi ve yönelimlerinin yeni bir durum olmadığı söylenebilir. Türklerin kitlesel olarak İslam dinini benimsemelerinden sonra dinin temel kaynaklarının Arapça oluşu hasebiyle Türklerde Arapça öğrenimine ilgi hâsıl olmuştur. Arapların da Türkçeye tamamen uzak kaldıkları söylenemez. Kaşgarlı Mahmud (öl. 1102) tarafından kaleme alınan *Dîvânu Lüğati't-Türk* ve Ebû Hayyân el-Endelüsî (öl. 745/1344) tarafından telif edilen *Kitâbü'l-İdrâk li-lisâni'l-Etrâk* adlı eserler Arapların Türkçe öğrenimine olan ilgilerini ortaya koyan örnek eserlerdendir (Doğan, 2013, s. 9; Işık, 2015, s. 42).

Dünyada konuşulmuş veya hali hazırda konuşulmakta olan diller, biçim ve kaynak bakımından dil ailelerine ayrılmaktadır. Kelime ve cümle yapıları, kelimelerin cümle içindeki dizilişi, kelimelerin fonolojik özellikleri bakımından birbirine benzeyen dillerin aynı dil ailesine mensup olduğu ileri sürülmüştür. Dillerin dil ailelerine ayrıldığı ortaya koyan tasnif, 19. yüzyıldan itibaren bilimsel bir şekilde gün yüzüne çıkmıştır (Halil, 1996, s. 115). Hint coğrafyasında Sanskritçenin keşfedilmesi ve daha sonra Sanskritçenin Yunanca ve Latince ile kıyaslanması ve aralarındaki benzerliğin ortaya çıkarılmasıyla bu dillerin tek bir kaynaktan geldiği fikri benimsenmiştir. Farklı Avrupa dilleriyle İran ve Hint coğrafyasındaki dillerin karşılaştırılması, aralarında kelime ve cümle düzeylerinde yakınlık bulunduğunun tespit edilmesiyle bu dillerin büyük bir dil ailesinin mensupları olduğu düşüncesi iyice netlik kazanmaya başlamıştır (Aksan, 2015, s. 1/123; Hicâzî, t.y., s. 19). Diller arasındaki benzerlikten hareketle dillerin dil ailelerine ayrıldığı düşüncesi her ne kadar 19. yüzyılda belirmeye başlamışsa da birbirine benzeyen dillerin var olduğu düşüncesi veya bazı dillerin köken itibarıyla aynı kaynaktan geldiği düşüncesi daha önceleri dile getirilmiştir. Örneğin İbn Hazm (öl. 456/1064) fıkıh usulüne dair telif ettiği *el-ihkâm fi usûli'l-ahkâm* adlı eserinde Süryanice, Arapça ve İbranice arasındaki benzerlikten hareketle bu dillerin tek bir kaynaktan gelen diller olduğunu ifade etmiştir (İbn Hazm, 1983, s. 1/31-32).

İki veya daha fazla dil arasında yapılan karşılaştırmalı çalışmaları ifade etme sadedinde iki kavramın ön plana çıktığı söylenebilir. Bunlar, *karşılaştırmalı dilbilim* (علم اللغة المقارن / comparative linguistics) ve *karşıtsal çözümleme* (التحليل التقابلي / contrastive analysis) kavramlarıdır. Karşıtsal çözümleme kavramı yerine bazen *karşıtsal dilbilim* (علم اللغة التقابلي / contrastive linguistics) kavramının da kullanıldığı görülmektedir (Mûlûc, 2019, s. 145). Karşılaştırmalı dilbilim, aynı dil ailesine mensup iki dilin karşılaştırılması esasına dayanır (Ebu'l-Hayr, 2006: 11) ve “aynı dil ailesinden olan dilleri, sesbilim, yapıbilim, sözdizimi ve anlambilim yönünden eşleştirerek ortak veya farklı olan yönlerini inceler” (Doğan, 2013, s. 40). Karşılaştırmalı dilbilimde aynı dil ailesine mensup dillerin karşılaştırılmasının temel amacı tarih boyunca var olagelen ortak dilsel özelliklerin tespit edilmesidir. Ayrıca zaman içinde dillerde meydana gelen değişimlerden hareketle değişimlerle ilgili genel kuralların belirlenmesidir (Râcihî, 1995, s. 45). Örneğin “bal” kavramının bazı Avrupa dillerindeki karşılığına bakılacak olursa;

Almanca	→	der Honig
Felemenkçe	→	honing
İsveççe	→	honung
Danca	→	honning
İngilizce	→	honey

Birbirine benzeyen bu kelimelerdeki ortaklıkların incelenmesi yoluyla Hint-Avrupa dil ailesinin alt

kolu olan Germen dillerinde ses yasalarının tespit edilmesine ulaşılmıştır (Aksan, 2015, s. 1/133).

Karşıtsal çözümlenme ise karşılaştırmalı dilbilimin aksine (Tanç, 2015, s. 2) dil aileleri ile ilgilenmez. Karşıtsal çözümlenmede de farklı diller karşılaştırılır, ama bu dillerin aynı dil ailesinden mi farklı dil ailelerinden mi olduğunun bir önemi yoktur. Ayrıca karşıtsal çözümlenmede dillerde zamanla meydana gelen ses ve yapı değişiklikleri de inceleme konusu yapılmaz. Bu yönüyle karşıtsal çözümlenme eş zamanlıdır. Karşılaştırılan dillerin güncel özellikleri esas alınır. Bu doğrultuda karşıtsal çözümlenmenin verilerinden yabancı dil öğrenim ve öğretiminde işlevsel bir şekilde yararlanılabileceği sonucuna ulaşmak mümkündür. Karşıtsal çözümlenmeyi karşılaştırmalı dilbilimden ayıran bir diğer husus ise karşıtsal çözümlenme benzerliklerden ziyade farklılıklarla ilgilenir (Aydın, 2007, s. 24; İşler, 2002, s. 125-126).

Bu çalışma Ural-Altay dile ailesine mensup Türkçe ile Sâmi dil ailesine mensup Arapça arasında karşılaştırma yaptığı için karşıtsal çözümlenme kapsamına girmektedir.

Karşıtsal çözümlenmede diller arasındaki benzerlik ve farklılıkların yabancı dil öğrenimini kolaylaştırdığı veya zorlaştırdığı ile ilgili güçlü, zayıf ve orta görüş olmak üzere üç tez ileri sürülmüştür. Güçlü görüşe göre ana dil ile hedef dil arasındaki farklılıkların artması, hedef dilin öğrenilmesini güçleştirmektedir (Topaloğlu, 2020, s. 137). Zayıf görüşe göre ana dil ile hedef dil arasındaki farklılıkların çokluğu hedef dilin öğrenilmesini zorlaştırmaz. Hedef dilin öğrenilmesini zorlaştıran husus hedef dilin kurallarının istenilen düzeyde öğrenilmemesidir. Orta görüşe göre ise hedef dilin öğrenilmesini zorlaştıran husus, ana dil ile hedef dil arasındaki farklılıkların azlığıdır (Aydın, 2007, s. 24-25). Karşıtsal çözümlenme ile ilgili ileri sürülen bu üç görüşten güçlü görüşün isabetli olduğunu düşünmekteyiz. Örneğin sıfat tamlaması, isim tamlaması, müzekkerlik-müenneslik, düzensiz çoğullar, isimlerde ve fiillerde ikillik gibi Arapça ve Türkçe arasındaki farklılıkların ana dili Türkçe olanların Arapça öğrenimini ve ana dili Arapça olanların Türkçe öğrenimini güçleştirdiği görüşünü benimsemekteyiz. Bu doğrultuda Arapça ve Türkçe arasında yapılacak karşılaştırmalı çalışmaların özellikle Türkiye’de Arapça öğrenimine ve öğretimine katkı sunacağını düşünmekteyiz.

Bu çalışmanın konusu, bir gramer olgusu olan durum zarflarının Türkçe ve Arapçadaki yapılarının karşılaştırılmalı bir şekilde ele alınmasıdır. Gramer olgularının karşılaştırılmalı bir şekilde ele alınmasının kaynak dil ile hedef dil arasındaki çeviri faaliyetlerinin daha nitelikli yapılmasına katkı sunacağı da düşünülmektedir (Hacibekiroğlu, 2020, s. 80). Yetkin bir çeviri için kaynak ve hedef dilin dil bilgisi kurallarının bilinmesi tek başına yeterli olmasa da (Özcan ve Sertkaya, 2019, s. 144) dil bilgisi kuralları bilinmeden de doğru bir çeviri yapılabileceği düşünülemez.

1. ZARF NEDİR?

Türkçe ve Arapçada durum zarflarına geçmeden önce “zarf” kavramının sözlük ve terim anlamına temas edilmesinde yarar olacaktır. Zarf (ظَرْف) Arapça bir kelime olup sözlükte herhangi bir şeyi içine alan, kapsayan kap anlamına gelir (Cevherî, 1987, s. 4/1398; İbn Manzûr, 1993, s. 9/229; Zebîdî, 1993, s. 24/111). Nahiv terimi olarak ise mef’ûlün fihin bir diğer adı olup fiilin gerçekleştiği zamanı veya mekânı bildiren kelimelerdir (Çörtü, 2008, s. 308; İbn Hişâm, 2010, s. 228). Arapçada zarflar, zaman zarfları ve mekân zarfları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fiilin gerçekleştiği zamanı bildiren zarflara zaman zarfı (ظَرْفُ الزَّمَانِ), mekânı bildiren zarflara ise mekân zarfı (ظَرْفُ الْمَكَانِ) denir (Cârim ve Emîn, t.y., s. 1/244). مَكَثْتُ فِي الْقَرْيَةِ شَهْرًا (köyde bir ay kaldım), ذَهَبَ الطَّالِبُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ صَبَاحًا (öğrenci okula sabahleyin gitti), تَكَلَّمْتُ مَعَ صَدِيقِي مُدَّةً (arkadaşım ile bir süre konuştum) örneklerindeki شَهْرًا (bir ay), صَبَاحًا (sabahleyin), مُدَّةً (bir süre) kelimeleri zaman zarfıdır. وَقَفَّ الْمُدْرَسُ أَمَامَ السَّبُّورَةِ (öğretmen tahtanın önünde durdu), يَنْتَظِرُ خَالِدٌ وَالِدَهُ خَلْفَ الْمَدْرَسَةِ (Halit babasını okulun arkasında bekliyor), جَلَسَتْ الْقَطَّةُ تَحْتَ الطَّائِلَةِ (kedi masanın altında oturdu) örneklerindeki أَمَامَ (ön), خَلْفَ (arka) ve تَحْتَ (alt) kelimeleri mekân zarfıdır.

Türkçede ise “zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum azlık-çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlere” (Korkmaz, 2017, s. 427). Türkçede zarf yerine katmaç ve belirteç gibi kelimeler kullanılmış ise de bu çalışmada öteden beri kullanılagelen ve dile yerleşen zarf kelimesinin kullanılması tercih edilmiştir. Türkçede işlevleri bakımından zarflar; zaman zarfları, yer-yön zarfları, miktar zarfları, soru zarfları ve durum zarfları olmak üzere beşe ayrılır (Korkmaz, 2017, s. 460-483; Zarf (Belirteç) Konu Anlatımı |

DilBilgisi.net). Türkçedeki zarf türlerine birer örnek verilebilir:

Zaman zarfı: İşçiler akşam evlerine döndüler.

Yer-yön zarfı: Manzarayı daha iyi görebilmek için yukarı çıktı.

Miktar zarfları: Kitap okumayı çok seviyordu.

Soru zarfları: Niçin yüzüme bakmıyorsun?

Durum zarfları: Okula her gün yürüyerek giderdi.

Türkçe dil bilgisinde kullanılan zarf kavramının Arapçadan alınmış olmasına rağmen Türkçede daha geniş dil bilgilere sahip olduğu açık bir şekilde ortadadır. Arapçadaki zarflar Türkçede zarf türlerinden olan yer-yön zarflarına karşılık gelmektedir. Türkçede ise yer-yön zarflarına ilave olarak farklı dört zarf türü daha bulunmaktadır. Bu çalışmada Türkçedeki durum zarfları Arapça karşılıkları ile birlikte ele alınacaktır.

Türkçedeki durum zarfları Arapçaya genellikle hâl, mef'ûlün mutlak ve mef'ûlün leh (lieclih) olarak çevrilmektedir (Şahin, 2013, s. 119). Bundan dolayı bahsi geçen üç gramer olgusuna değinilmesinde yarar görülmektedir.

Hâl (الْحَال)

Hâl, fiilin meydana geldiği sırada fâil, nâib-i fâil, mef'ûlün bih, mübteda veya muzâfun ileyhin durumunu açıklayan mansûb kelime veya cümledir (Ğalâyînî, 1993, s. 3/80; Hâşimî, 2011, s. 208; Râcihî, 2010, s. 284). Hâlin durumunu açıkladığı kelimeye sâhibu'l-hâl (صَاحِبُ الْحَال) veya zu'l-hâl (ذُو الْحَال) denir (Çörtü, 2012, s. 79).

Sâhibu'l-hâlin fâil oluşuna örnek:

ذَهَبَ الطَّالِبُ إِلَى الْمُدْرَسَةِ مَاشِيًا → Öğrenci okula yürüyerek gitti. Bu cümlede مَاشِيًا (yürüyerek) hâl, الطَّالِبُ (öğrenci) ise sâhibu'l-hâldir.

Sâhibu'l-hâlin nâib-i fâil oluşuna örnek:

تُؤَكَلُ الْفَوَاكِهُ طَرِجَةً → Meyveler taze (bir şekilde) yenir. Bu cümlede طَرِجَةً (taze bir şekilde) hâl, الْفَوَاكِهُ (meyveler) ise sâhibu'l-hâldir.

Sâhibu'l-hâlin mef'ûlün bih oluşuna örnek:

رَأَيْتُ الطَّالِبَ سَعِيدًا → Öğrenciyi mutlu (bir şekilde) gördüm. Bu cümlede سَعِيدًا (mutlu olarak/mutlu bir şekilde) hâl, الطَّالِبُ (öğrenci) ise sâhibu'l-hâldir.

Sâhibu'l-hâlin mübteda oluşuna örnek:

الْفَوَاكِهُ طَرِجَةً مُفِيدَةً → Meyveler taze olarak faydalıdır. Bu cümlede طَرِجَةً (taze olarak) hâl, الْفَوَاكِهُ (meyveler) ise sâhibu'l-hâldir.

Sâhibu'l-hâlin muzâfun ileyhin oluşuna örnek:

أَعْجَبْتَنِي كِتَابَةُ الطَّالِبِ وَاضِحًا → Öğrencinin açık, anlaşılır bir şekilde yazması hoşuma gitti. Bu cümlede وَاضِحًا (açık, anlaşılır bir şekilde) hâl, الطَّالِبِ (öğrenci) ise sâhibu'l-hâldir.

Sâhibu'l-hâl bir cümlede aynı anda fâil ve mef'ûlün bihin durumunu bildirebilir (Râcihî, 2010, s. 284):

كَلَّمَ الْمُدْرَسُ الطَّالِبَ قَاعِدَيْنِ → Öğretmen öğrenciyle her ikisi de oturur vaziyette konuştu. Bu cümlede قَاعِدَيْنِ (her ikisi oturur vaziyette) hâl, الْمُدْرَسُ (öğretmen) ve الطَّالِبِ (öğrenci) kelimelerinin her ikisi de sâhibu'l-hâldir.

Hâl ile sâhibu'l-hâl arasında cinsiyet (müzekkerlik-müenneslik) ve sayı (müfred, teskiye ve cemi' olma) bakımından uyum olmalıdır (Hasan, t.y., s. 2/406):

شَرَحَ الْمُدْرَسُ الدَّرْسَ وَاقِفًا → Öğretmen dersi ayakta anlattı.

شَرَحَ الْمُدْرَسَانِ الدَّرْسَ وَاقِفَيْنِ → İki öğretmen dersi ayakta anlattı.

شَرَحَ الْمُدْرَسُونَ الدَّرْسَ وَاقْفِينَ → Öğretmenler dersi ayakta anlattı.

Görüldüğü üzere bu örneklerde sâhibu'l-hâlin tekil, ikil ve çoğul oluşuna göre hâl olan kelime de tekil, ikil ve çoğul gelmiştir.

شَرَحَ الْمُدْرَسُ الدَّرْسَ وَاقْفًا → (Erkek) Öğretmen dersi ayakta anlattı.

شَرَحَتِ الْمُدْرَسَةُ الدَّرْسَ وَاقْفَةً → (Kadın) Öğretmen dersi ayakta anlattı.

Görüldüğü üzere bu örneklerde sâhibu'l-hâlin müzekker ve müennes oluşuna göre hâl olan kelime de müzekker ve müennes gelmiştir.

Hâl tek bir kelime olarak gelebildiği gibi cümle veya şibih cümle olarak da gelebilir (Râcihi, 2010, s. 292). Hâl isim cümlesi veya fiil cümlesi olduğunda, hâl ile sâhibu'l-hâli birbirine bağlayan zamir veya vâv (و) harfinin bulunması gerekir (Hâşimî, 2011, s. 216).

Hâlin şibih cümle oluşuna örnek:

رَأَيْتُ الطَّالِبَ فِي الصَّفِّ → Öğrenciyi sınıfta gördüm. Bu örnekte فِي الصَّفِّ (sınıfta) hâl, الطَّالِبَ (öğrenci) ise sâhibu'l-hâldir.

Hâlin isim cümlesi oluşuna örnek:

رَأَيْتُ الْعَامِلَ وَهُوَ حَزِينٌ → İşçiyi üzgün gördüm. Bu örnekte هُوَ حَزِينٌ (o üzgündür) isim cümlesi hâl, الْعَامِلَ (işçi) kelimesi ise sâhibu'l-hâldir.

Hâlin fiil cümlesi oluşuna örnek:

سَلَّمْتُ عَلَى الْمُهَنْدِسِ يَخْرُجُ مِنَ الْمَصْنَعِ → Fabrikadan çıkan mühendise (mühendis fabrikadan çıkarken) selam verdim. Bu örnekte يَخْرُجُ (o çıkıyor) fiili ve bünyesinde bulunan ve هُوَ müstetir zamiri şeklinde gelen faili ile fiil cümlesi şeklinde hâl, الْمُهَنْدِسِ (mühendis) kelimesi ise sâhibu'l-hâldir.

Mef'ûlün Mutlak (الْمَفْعُولُ الْمُطْلَقُ)

Mef'ûlün mutlak, fiilin anlamını pekiştirmek, türünü ve sayısını bildirmek için gelen mansûb masdardır (İbnu'l-Hâcib, 2010, s. 18; Asutay, 2020, s. 60):

نَامَ الطِّفْلُ نَوْمًا → Çocuk gerçekten (iyi/çok) uyudu. Bu örnekte نَوْمًا masdarı mef'ûlün mutlak olup (uyudu) fiilinin anlamını pekiştirmek için gelmiştir.

هَرَبَ الرَّجُلُ مِنَ الشَّرْطِيِّ هُرُوبَ السَّارِقِينَ → Adam hırsızların kaçıışı gibi polisten kaçtı. Bu örnekte هُرُوبَ masdarı mef'ûlün mutlak olup هَرَبَ (kaçtı) fiilinin türünü bildirmek için gelmiştir.

قَرَأَ الطَّالِبُ الرِّوَايَةَ قِرَاءَتَيْنِ → Öğrenci romanı iki defa okudu. Bu örnekte tesniye gelen قِرَاءَتَيْنِ masdarı mef'ûlün mutlak olup قَرَأَ (okudu) fiilinin sayısını bildirmek için gelmiştir.

Mef'ûlün mutlak fiilin masdarından yapılıp ancak fiil ile eş anlamlı olan başka bir fiilin masdarından veya fiil ile aynı kökten olan başka bir masdardan da yapılabilir (Hâşimî, 2011, s. 186):

قَعَدَ جُلُوسًا → İyi oturdu. Bu örnekte mef'ûlün mutlak قَعَدَ fiilinin masdarı olan قُعُودًا şeklinde gelmesi gerekirken, fiilin eş anlamlısı olan جَلَسَ fiilinin masdarı جُلُوسًا şeklinde gelmiştir.

سَافَرْنَا إِلَى اسْطَنْبُولَ سَفَرًا → İstanbul'a güzel/iyi bir yolculuk yaptık. Bu örnekte mef'ûlün mutlak سَفَرًا fiilinin masdarı olan مُسَافَرَةً şeklinde gelmesi gerekirken fiil ile aynı kökten gelen سَفَرًا masdarı şeklinde gelmiştir.

Bazen mef'ûlün mutlak hazfedilip yerine sıfatı kullanılabilir (Çörtü, 2008, s. 298). كَثِيرًا ve قَلِيلًا sıfatları bu anlamda yaygın kullanılan kelimelerdendir:

أَكَلَ كَثِيرًا → Çok yedi. Bu cümlenin aslı أَكَلَ أَكْلًا كَثِيرًا şeklinde olup mef'ûlün mutlak olan أَكْلًا masdarı hazfedilmiş كَثِيرًا sıfatı onun yerini almıştır.

هُوَ يَفْهَمُ جَيِّدًا → O iyi anlıyor. Bu cümlenin aslı هُوَ يَفْهَمُ فَهْمًا جَيِّدًا şeklinde olup mef'ûlün mutlak olan فَهْمًا masdarı hazfedilmiş جَيِّدًا sıfatı onun yerini almıştır.

Arapçada âmili hazfedilmiş mef'ûlün mutlaklar yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Râcihi, 2010, s.

255-257):

قِيَامًا (ayağa kalkınız), سَكُوتًا (sessiz olunuz), جُلُوسًا (oturunuz). حَمْدًا (hamdolsun), شُكْرًا (teşekkürler/şükürler olsun), حَقًّا (gerçekten), مَهْلًا (sakin ol), سُبْحَانَ اللَّهِ (Allah'ı bütün eksikliklerden tenzih ederim).

Mef'ûlün Lieclih (الْمَفْعُولُ لِأَجْلِهِ)

Mef'ûlün lieclih fiilin meydana gelme nedenini bildiren masdardır (İbn Hişâm, 2010: 225). Mef'ûlün lieclih farklı şekillerde gelebilir (Çörtü, 2008, s. 305-307; Hâşimî, 2011, s. 196-198; Râcihi, 2010, s. 258-261):

Nekira mansûb masdar olarak:

فَمَتُّ إِحْتِرَامًا لِأَسْتَاذِي → Hocama olan saygımdan ayağa kalktım.

Muzâf olarak:

يَجْتَهِدُ الطَّالِبُ طَلَبَ النَّجَاحِ → Öğrenci başarı istediği için çalışıyor.

İsim olarak:

جِئْتُكَ لِحَاجَةٍ → Bir ihtiyaç dolayısıyla sana geldim.

Harf-i cerli olarak:

ذَهَبْتُ إِلَى السُّوقِ لِلتَّسَوُّقِ → Alışveriş yapmak için çarşıya/pazara gittim.

2.DURUM ZARFLARI

Durum zarfları, fiilin veya fiilimsinin ne şekilde, hangi yöntemle, niçin veya nasıl yapıldığını belirten zarflardır (Ediskun, 1999, s. 278). Durum zarflarının işlev bakımından birçok türü bulunmaktadır. “Durumda benzerlik, beraberlik, dilek, hatırlatma, karşılaştırma, kesinlik, pekiştirme, tahmin, tekrarlama, sebep, sınırlama, süreklilik gösterme, şüphe bildirme, yanıt verme gibi türlü işlevler yüklenmiştir” (Korkmaz, 2017, s. 466).

Türkçede kullanılan durum zarflarının en yaygın olanları şunlardır:

2.1. “Niteleme” Bildiren Durum Zarfları

Fiile sorulan “nasıl” sorusunun cevabı, niteleme zarfıdır (Zarflar Belirteçler Türleri Özellikleri). Niteleme sıfatı olarak kullanılan kelimelerin çoğu niteleme zarfı olarak kullanılabilir. Niteleme zarfları fiili nitelerken, niteleme sıfatları ismi niteler. Niteleme zarflarını niteleme sıfatlarından ayırmanın yolu “nasıl” sorusunun fiile sorulmasıdır. Fiile sorulan “nasıl” sorusunun cevabı niteleme zarfını, isme sorulan “nasıl” sorusunun cevabı ise niteleme sıfatını gösterir. Bir kelime iki farklı cümlede niteleme sıfatı ve niteleme zarfı görevi üstlenebilir:

Güzel konuşuyordu. (Niteleme zarfı)

Güzel bir evde oturuyordu. (Niteleme sıfatı)

Niteleme zarfları Arapçaya genelde hâl ve mef'ûlün mutlak olarak çevrilir. Örneğin tren hızlı gidiyor cümlesinde durum zarfı olan hızlı kelimesi Arapçaya hem hâl hem de mef'ûlün mutlak olarak çevrilebilir:

يَسِيرُ الْقِطَارُ مُسْرِعًا → Hâl

يَسِيرُ الْقِطَارُ (سَيْرًا) سَرِيعًا → Mef'ûlün mutlak

Niteleme zarfının Arapça karşılığı hâl olduğunda karşıtsal çözümleme açısından iki dil arasında farklılık olduğu ortaya çıkmaktadır. Öyle ki Arapçada hâl tek bir kelime, isim cümlesi veya fiil cümlesi olduğunda hâl ile sâhibu'l-hâl arasında sayı ve cinsiyet uyumu aranır. Türkçede ise niteleme anlamı bildiren durum zarfları, eylemi gerçekleştirenin sayısı ve cinsiyetine göre değişiklik göstermez. Durum zarfları konusunda Türkçe ile Arapça arasındaki en belirgin fark budur:

شَرَحَ الْأُسْتَاذُ الدَّرْسَ وَاقْفًا → Hoca dersi ayakta anlattı.

- شَرَحَ الْأُسْتَاذَانِ الدَّرْسَ وَاقِفَيْنِ → İki hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَ الْأُسَاتِذَةُ الدَّرْسَ وَاقِفَيْنِ → Hocalar dersi ayakta anlattılar.
- شَرَحَتِ الْأُسْتَاذَةُ الدَّرْسَ وَاقِفَةً → (Kadın) hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَتِ الْأُسْتَاذَاتَانِ الدَّرْسَ وَاقِفَتَيْنِ → İki (kadın) hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَتِ الْأُسْتَاذَاتُ الدَّرْسَ وَاقِفَاتٍ → (Kadın) hocalar dersi ayakta anlattılar.
- شَرَحَ الْأُسْتَاذُ الدَّرْسَ وَهُوَ وَاقِفٌ → Hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَ الْأُسْتَاذَانِ الدَّرْسَ وَهُمَا وَاقِفَانِ → İki hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَ الْأُسَاتِذَةُ الدَّرْسَ وَهُمْ وَاقِفُونَ → Hocalar dersi ayakta anlattılar.
- شَرَحَتِ الْأُسْتَاذَةُ الدَّرْسَ وَهِيَ وَاقِفَةٌ → (Kadın) hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَتِ الْأُسْتَاذَاتَانِ الدَّرْسَ وَهُمَا وَاقِفَتَانِ → İki (kadın) hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَتِ الْأُسْتَاذَاتُ الدَّرْسَ وَهُنَّ وَاقِفَاتٍ → (Kadın) hocalar dersi ayakta anlattılar.
- شَرَحَ الْأُسْتَاذُ الدَّرْسَ يَقِفُ → Hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَ الْأُسْتَاذَانِ الدَّرْسَ يَقِفَانِ → İki hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَ الْأُسَاتِذَةُ الدَّرْسَ يَقِفُونَ → Hocalar dersi ayakta anlattılar.
- شَرَحَتِ الْأُسْتَاذَةُ الدَّرْسَ تَقِفُ → (Kadın) hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَتِ الْأُسْتَاذَاتَانِ الدَّرْسَ تَقِفَانِ → İki (kadın) hoca dersi ayakta anlattı.
- شَرَحَتِ الْأُسْتَاذَاتُ الدَّرْسَ تَقِفْنَ → (Kadın) hocalar dersi ayakta anlattılar.

Örneklerde görüldüğü üzere Arapça cümlelerde hâl, sâhibu'l-hâlin cinsiyet ve sayısına göre değişiklik gösterirken, Türkçe cümlelerde durum zarfı olan kelimedede herhangi bir değişiklik görünmemektedir. Bahsi geçen durum, niteleme zarfları konusunda Türkçe ile Arapça arasındaki en belirgin farkı teşkil etmektedir.

2.2. “Benzerlik, Tıpkılık” Bildiren Durum Zarfları

Fiile benzerlik ve yakınlık işlevi kazandıran zarflardır (Korkmaz, 2017, s. 466). “Benzerlik, tıpkılık” bildiren durum zarflarında *gibi* kelimesi en yaygın kullanılan kelimedir. Bu tür zarfların Arapçaya farklı şekillerde çevrilmesi mümkündür.

Mef'ûlün mutlak olarak:

گَانَتْ تَمْرُ الْأَيَّامِ مَرَّ السَّحَابِ → Günler bulut gibi gelip geçiyordu

Hâl olarak. Bu tür zarflar Arapçaya hâl olarak çevrildiğinde hâl genellikle cümle şeklinde gelir:

صَمَتَ وَكَأَنَّهُ يَقُولُ إِنَّهُ لَمْ يَغْدُ لَدِيَّ مَا أَقُولُهُ → Artık diyecek bir şeyim yok der gibi sustu

Benzetme edatı kullanılarak. Benzerlik bildiren durum zarfları Arapçaya çevrilirken *مثل، نحو، ك، مثلما، كما* gibi benzetme edatları kullanılabilir:

كانَ يَقُودُ السَّيَّارَةَ مِثْلَ أَبِيهِ → Babası gibi araba sürüyordu

تَصَرَّفَ كَمَا يَتَصَرَّفُ أَخُوكَ الْكَبِيرُ → Abin gibi davran

“Benzerlik, tıpkılık” bildiren durum zarflarında Türkçe ile Arapça arasındaki en belirgin fark, bu zarf türünün Arapçada farklı gramer olgularına karşılık geliyor olmasıdır.

2.3. “Birliktelik” Bildiren Durum Zarfları

Berberlik, birliktelik anlamı ifade eden zarflardır. Birliktelik anlamı ifade eden durum zarfları Arapçaya *مَعَ* kelimesi kullanılarak tercüme edilir. *مَعَ* ise cümle içindeki konumuna göre zarf-ı zaman, zarf-ı mekân veya hâl olarak gelebilen bir isimdir. Bazı kitaplarda *مَعَ* kelimesinin harf-i cer olduğu geçse de bu bilgi yanlıştır. *مَعَ*'nin harf-i cer olmayışının delili ise tenvin almasıdır. Zira tenvin, ismin alametidir. Harfler tenvin almaz. (Râcihi, 2010, s. 272).

Birliktelik anlamı ifade eden durum zarflarının Türkçeye çevirisinde kullanılan مَعَ kelimesi ya zarf-ı mekân olur ya da hâl olur. Hâl olduğunda tenvinli gelir.

Zarf-ı mekân oluşuna örnek:

Arkadaşımıla oturdum → جَلَسْتُ مَعَ صَدِيقِي

Hâl oluşuna örnek:

Çocuklar okula birlikte gitti → ذَهَبَ الْأَوْلَادُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ مَعًا

Birliktelik bildiren durum zarflarının Arapça çevirisinde مَعَ kelimesinin kullanılmadığı da olur. Bu durumda genellikle cümle şeklinde gelen hâlden yararlanır:

Öğretmen elinde bir kitapla sınıfa girdi → دَخَلَ الْمَدْرَسُ الصَّفِّ وَفِي يَدِهِ كِتَابٌ

“Birliktelik” bildiren durum zarflarında Türkçe ile Arapça arasındaki en belirgin fark, bu zarf türünün anlam esaslı olarak yerine göre mekân zarfı, yerine göre de hâl olarak gelmesidir.

2.4. “Dilek” Bildiren Durum Zarfları

Bu grupta yer alan durum zarfları keşke, bari, Allah vere, inşallah, gibi dilek ve istek ifade eden zarflardır (Korkmaz, 2017, s. 467-468).

Dilek bildiren ifadelerden olan keşke Arapçaya farklı şekillerde çevrilebilir. Bunlardan ey yaygın olanları şu şekildedir:

لَيْتَ'nin benzerlerinden olan لَيْتَ ile (Çörtü, 2012, s. 137):

Keşke bu konuda konuşmasaydım! → لَيْتِي لَمْ أَتَكَلَّمْ فِي هَذَا الْمَوْضُوعِ

أه + לו kalıbı ile (Yazıcı, 2012, s. 314):

Keşke doktor olsaydım! → أَه لَوْ كُنْتُ طَبِيبًا

أَتَمَنَّى kalıbı ile (Yazıcı, 2012: 324):

Keşke geç kalmasalar! → أَتَمَنَّى لَوْ أَنَّهُمْ لَا يَتَأَخَّرُونَ

Dilek bildiren ifadelerden olan bari, en azından Arapçaya genellikle لَيْتَ ifadeleri ile çevrilir (Çörtü, 2012, s. 137; Yazıcı, 2012, s. 248):

Ben konuşmadım, en azından siz konuşun → أَنَا لَمْ أُسْتِطِعْ أَنْ أَتَحَدَّثَ فَتَحَدَّثُوا أَنْتُمْ عَلَى الْأَقْلِ

Eğer Ahmed gelemiyorsa bari kardeşi gelsin → إِذَا كَانَ أَحْمَدٌ لَا يَسْتِطِيعُ الْمَجِيءَ فَلَيْتَ أَخَاهُ يَأْتِي

Arapçadan Türkçeye geçen inşallah ifadesinin çevirisinde ise ifadenin aslı muhafaza edilir. Bazen serbest çeviri ile سَأَلَ/يَسْأَلُ، سَأَلَ/يَسْأَلُ gibi dilek ve temenni bildiren fiiller de kullanılır:

Inşallah sınavda başarılı olursun → تَنْجِخُ فِي الْإِخْتِبَارِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ / أَسْأَلُ اللَّهَ لَكَ النَّجَاحَ فِي الْإِخْتِبَارِ / أَتَمَنَّى لَكَ النَّجَاحَ فِي الْإِخْتِبَارِ

Görüldüğü üzere “dilek” bildiren durum zarfları Arapçada farklı şekillerde karşılık bulmaktadır. Bu farklı şekillerden hangisinin tercih edileceğini belirleyen husus ise anlam unsurudur.

2.5. “Görecelik, Bakımından, Öyle Sayma, Zıtlık” Bildiren Durum Zarfları

“Görecelik” ve “bakımından” anlamı ifade eden durum zarflarının Arapçaya çevirisinde birçok kelime ve ifadeden yararlanır. En yaygın olanları şunlardır: فِي عَلَى حَيْثُ، عَلَى ضَوْءِ، فِي بِنَاءِ عَلَى، عَلَى حَدِّ، حَسَبَ، بِحُكْمٍ، مِنْ حَيْثُ، عَلَى ضَوْءِ، فِي ضَوْءِ، طَبَقًا لِ، بِاعْتِبَارِ، عَلَى اعْتِبَارِ، بِمُقْتَضَى، بِمُوجِبِ، عَلَى مُوجِبِ، نِسْبَةً لِ/إِلَى، بِنِسْبَةٍ لِ/إِلَى، بِالنِّسْبَةِ لِ/إِلَى، نَظْرًا لِ/إِلَى، وَفَوْقِ، وَالْفِقْلِ وَفَقَالِ (Yazıcı, 2012).

Bu ifadelerden birkaçı için örnek zikredilecek olursa;

Yaşına göre hızlı yürüyor → إِنَّهُ يَمْشِي سَرِيعًا بِالنِّسْبَةِ لِسِنِّهِ

Bu yaptığım, kanuna göre suçtur → مَا تَفَعَّلَهُ جَرِيمَةً بِمُوجِبِ الْقَانُونِ

Kelimeler türleri bakımından üçe ayrılır → تَنْقَسِمُ الْكَلِمَاتُ مِنْ حَيْثُ نَوْعِهَا إِلَى ثَلَاثَةِ أَقْسَامٍ

Türkçede öyle sayma anlamında kullanılan durum zarfı *sanki* kelimesidir (Korkmaz, 2017, s. 468-469). Bu anlamda *sanki* kelimesi Arapçaya كَانْ'ın benzerlerinden olan كَانْ ile çevrilir (Çörtü, 2012, s. 136):

Sanki bu eve ilk kez geliyormuş gibi davranıyordu → كَانَ يَتَصَرَّفُ كَأَنَّهُ أَتَى إِلَى هَذَا الْبَيْتِ لِأَوَّلِ مَرَّةٍ

Türkçede zıtlık anlamında kullanılan durum zarfı *rağmen* kelimesidir (Korkmaz, 2017, s. 468). Bu anlamda *rağmen* kelimesi Arapçaya genellikle عَلَى الرَّغْمِ، عَلَى رَغْمٍ، عَلَى الرَّغْمِ، رَغْمًا مِنْ/عَنْ kelimeleri ile çevrilir (Yazıcı, 2012, s. 143-149):

Başarılı olmasına rağmen yeterli desteği alamadı → لَمْ يَتَلَقَّ الدَّعْمَ الْكَافِيَ عَلَى الرَّغْمِ مِنْ أَنَّهُ نَاجِحٌ

2.6. “Karşılaştırma” Bildiren Durum Zarfları

Karşılaştırma bildiren durum zarfları, “fildeki oluş ve kılışın gerçekleşmesini bir karşılaştırmaya bağlayan zarflardır” (Korkmaz, 2017, s. 469). *Elden geldiğince, olabildiğince, kadar, mümkün merteye, mümkün olduğu kadar* gibi ifadeler, karşılaştırma bildiren durum zarfı olarak kullanılır. Arapça karşılıkları genellikle قَدْرَ، قَدْرَ الإِسْتِطَاعَةِ، قَدْرَ الإِمْكَانِ، قَدْرَ المُسْتِطَاعِ، بِالقَدْرِ، بِالقَدْرِ، بِالقَدْرِ، بِالقَدْرِ المُسْتِطَاعِ gibi ifadeler olur (Yazıcı, 2012, s. 240-243):

Öğretmen konuyu olabildiğince kolaylaştırmaya çalıştı → حَاوَلَ الأُسْتَاذُ أَنْ يُسَهِّلَ المَوْضُوعَ قَدْرَ المُسْتِطَاعِ

Sınavda başarılı olmana senin kadar sevindik → سُرِرْنَا بِنَجَاحِكَ فِي الإِخْتِبَارِ بِقَدْرِ مَا سُرِرْتُ

2.7. “Kesinlik” Bildiren Durum Zarfları

Kesinlik bildiren durum zarfları “fildeki oluş ve kılışa işlevce kesinlik kazandıran, onları bu açıdan pekiştiren zarflardır” (Korkmaz, 2017, s. 469). Kesinlik bildiren bazı durum zarfı ifadeleri şunlardır: *Kesinlikle, asla, elbette, elbet, mutlaka, ne olursa olsun, gerçekten, hiç*. Bu ifadeler Arapçaya farklı gramer formlarında çevrilir.

Kesinlikle ve mutlaka ifadelerinin Arapça karşılıkları genellikle şu ifadeler olur (Yazıcı, 2012): *إِطْلَاقًا، عَلَى الإِطْلَاقِ، لَا بَدَّ، لَا شَكَّ، لَا رَيْبَ، أَلْبَيَّةَ*

أَلْبَيَّةَ kelimesi genellikle olumsuz cümlelerde mef'ûlün mutlak olarak kullanılır (Râcihî, 2010, s. 256). Kesinlikle, mutlaka, asla, hiç gibi anlamlara gelir. *إِطْلَاقًا* ve *عَلَى الإِطْلَاقِ* ifadeleri de *أَلْبَيَّةَ* anlamında ve görevinde kullanılır:

Kesinlikle Almanca bilmiyorum → لَا أَعْرِفُ اللُّغَةَ الأَلْمَانِيَّةَ إِطْلَاقًا / عَلَى الإِطْلَاقِ / أَلْبَيَّةَ

بَدَّ، شَكَّ، رَيْبَ olup *لَا*, lâ-i nâfiye ilcins (umumi olumsuzluk bildiren lâ) olup *بَدَّ، شَكَّ، رَيْبَ* kelimeleri *لَا*'nın ismidir (Çörtü, 2008, s. 294). *بَدَّ* gerekir, gereklidir, mutlaka gibi anlamlara gelir. *لَا* *بَدَّ* ve *رَيْبَ* ise kuşkusuz, şüphe yok ki, kesinlikle gibi anlamlara gelir:

Mutlaka eve dönmem gerekir → لَا بَدَّ مِنْ أَنْ أَعُودَ إِلَى الْبَيْتِ

Kesinlikle öğrenci çok çalışıyor → لَا شَكَّ / لَا رَيْبَ أَنَّ الطَّالِبَ يَجْتَهِدُ كَثِيرًا

Asla ve hiç durum zarflarının Arapça karşılıkları ise geçmiş ve gelecek zamana göre farklılık göstermektedir. Geçmiş zaman için قَطُّ, gelecek zaman için ise أَبَدًا zaman zarfları kullanılır (Râcihî, 2010, s. 275):

İstanbul'a hiç gitmedim → لَمْ أَذْهَبْ إِلَى إسْطَنْبُولَ قَطُّ

Söylediğin şeyi asla yapmayacağım → لَنْ أَفْعَلَ مَا تَقُولُهُ أَبَدًا

Gerçekten ise Arapçaya mef'ûlün mutlak olan حَقًّا kelimesi ile çevrilebilir:

Konuyu gerçekten anladım → فَهَمْتُ المَوْضُوعَ حَقًّا

Görüldüğü üzere “kesinlik” bildiren durum zarfları Arapçada lâ-i nâfiye ilcins, zaman zarfı ve mef'ûlün mutlak gibi farklı gramer olgularıyla karşılık bulmaktadır. Bahsi geçen husus, bu zarf türlerinde Türkçe ile Arapça arasındaki en belirgin farkı göstermektedir.

2.8. “Pekiştirme” Bildiren Durum Zarfları

Pekiştirme bildiren durum zarfları “işlev bakımından fildeki anlamı pekiştiren ve güçlendiren”

(Korkmaz, 2017, s. 470) zarflardır. *Büsbütün, iyiden iyiye, gitgide, düpedüz, gayet* gibi ifadeler pekiştirme bildiren durum zarflarındandır. Arapçaya çevirisi genellikle mef'ûlün mutlak şeklinde olur:

Büsbütün derslerini ihmal etmeye başladı → أَصْبَحَ يُهْمِلُ ذُرُوسَهُ كُلَّ الْإِهْمَالِ

Fiyatlar gitgide artıyor → تَرْتَفَعُ الْأَسْعَارُ شَيْئًا فَشَيْئًا

Konuyu gayet iyi açıklıyordu → كَانَ يَشْرَحُ الدَّرْسَ جَيِّدًا

2.9. “İhtimal ve Tereddüt” Bildiren Durum Zarfları

Türkçede ihtimal ve tereddüt bildiren durum zarfları genellikle *belki, galiba, acaba, ola ki, ihtimal, bir ihtimal* gibi ifadeleridir. Arapçaya çevirileri farklı gramer olguları ve ifadelerle mümkündür (Korkmaz, 2017, s. 471).

İhtimal bildiren zarflardan en yaygın kullanılanı “belki”dir. Arapçaya genellikle üç farklı şekilde çevrilir:

لَنْ'nin benzerlerinden olan لَعَلَّ ile (Çörtü, 2012, s. 137):

Belki akşam yağmur yağar → لَعَلَّ الْمَطَرَ يَنْزِلُ فِي الْمَسَاءِ

لَيْمًا ile. لَيْمًا kelimesi harf-i cer olan رَبِّ ile harf-i kâffe (حَرَفٌ كَافَّةٌ) olan مَا'nın terkiibinden oluşmuştur (Râcihi, 2010, s. 424):

Belki yarın Ankara'ya giderim → رَبِّمَا أَذْهَبُ إِلَى أَنْقَرَةَ غَدًا

Muzari fiilden önce فَذْ harfi getirerek (İşler ve Yıldız, 2013, s. 53):

Bilemeyiz, belki de uçakla gelir → لَا نَعْرِفُ، فَذْ يَأْتِي بِالطَّائِرَةِ

“Belki” için geçerli olan üç farklı çeviri şekli “galiba” için de geçerlidir. “Galiba” bu üç yöntemin haricinde bilgi, zan ve değiştirme fiillerinden (أَفْعَالُ الْقُلُوبِ) olan ظَنَّ ve حَسِبَ fiilleri ile de çevrilebilir (Çörtü, 2008, s. 277):

Galiba sınavda başarısız olmuş → أَظُنُّهُ فَشِلَّ فِي الْإِحْتِبَارِ

Görüldüğü üzere “ihtimal” ve “tereddüt” bildiren durum zarflarının Arapça çevirilerinde farklı gramer olguları kullanılmaktadır.

2.10. “Sebep” Bildiren Durum Zarfları

Niçin? ve neden? sorularına cevap teşkil eden ve fiilin meydana gelme sebebini açıklayan durum zarflarıdır (Korkmaz, 2017, s. 472). Sebep bildiren durum zarfları Arapçaya mef'ûlün lieclih olarak çevrilir. Mef'ûlün lieclih harf-i cersiz gelebildiği gibi harf-i cerli de gelebilir. Bu durumda gerekçe bildirme anlamında da kullanılan لْ harf-i cerini (Rummânî, 2005, s. 27-28) veya لْ anlamında da kullanılabilen مِنْ، عَنْ ve بْ harf-i cerlerini alır (Rummânî, 2005):

Başkalarını memnun etmek için inanmadığı şeyleri söylüyordu → كَانَ يَقُولُ مَا لَا يُصَدِّقُهُ لِإِرْضَى الْآخِرِينَ

Adam neredeyse açlıktan ölecekti → كَادَ الرَّجُلُ يَمُوتُ مِنَ الْجُوعِ

Her insan suçundan dolayı cezalandırılır → كُلُّ إِنْسَانٍ يُعَاقَبُ بِجَرِيمَتِهِ

“Sadece sen istediğin için sana geldim → لَمْ أَحْضُرْ إِلَيْكَ إِلَّا عَنْ طَلْبِ مَنْكَ” (Yazıcı, 2012, s. 205)

مِنْ، عَنْ ve بْ harf-i cerleri سَبَبٌ ve أَجْلٌ gibi kelimelerle şibh-i cümle oluşturarak da mef'ûlün lieclih görevinde kullanılır:

Hastalığımdan dolayı derse gidemedim → لَمْ أَسْتَطِعْ أَنْ أَذْهَبَ إِلَى الدَّرْسِ بِسَبَبِ مَرَضِي

Seni mutlu etmek için ne yapmalıyım? → مَاذَا يَجِبُ عَلَيَّ أَنْ أَفْعَلَ لِأَجْلِ أَنْ أُسْعِدَكَ

Muzari fiili nasb eden حَتَّى، لِكَيْ، كَيْ، لْ edatları da sebep bildiren durum zarflarının Arapçaya çevirisinde kullanılır (Çörtü, 2008, s. 355-357):

Seni görmek için erken geldim → أَتَيْتُ مُبَكَّرًا لِأَرَاكَ / كَيْ أَرَاكَ / حَتَّى أَرَاكَ

2.11. “Sınırlama” Bildiren Durum Zarfları

Ancak, sadece, yalnız, yalnızca, sırf gibi kelimelerle fiildeki durumu sınırlayan durum zarflarıdır (Korkmaz, 2017, s. 473). Birkaç farklı yolla Arapçaya çevirisi mümkündür:

“Kasr” yoluyla. “Kasr” belâgat ilminin de konusu olan bir kavramdır. Belâgat terimi olarak kasr, “bir ifade içinde bir kelime veya kelime grubunun diğer bir kelime veya kelime grubuna özel bir yolla tahsis edilmesi ve sadece onu belirtmesini ifade eder” (Bulut, 2018, s. 82). Kasrın birçok yolu vardır (Hâşimî, 2013, s. 168). Üçü konumuzla ilgilidir:

إِنَّمَا ile:

Sınavda ancak çalışan başarılı olur → إِنَّمَا يَنْجَحُ فِي الْإِحْتِبَارِ الْمُجْتَهِدُ

Nefy edatı + istisna edatı ile:

O ancak kendi çıkarını düşünüyor → إِنَّهُ لَا يَفْكَرُ إِلَّا فِي مَصْلَحَتِهِ

Takdim ile:

Yalnız sana güveniyorum → بِكَ أَتَقَى

Sınırlama bildiren durum zarfları فَحَسْبُ، فَقَطُّ ve لِمَجْرَدٍ ifadeleri ile de çevrilebilir (Çörtü, 2012, s. 293-294; Râcihî, 2010, s. 480-484):

Sadece uyumak istiyorum → أُرِيدُ أَنْ أَنَامَ فَقَطُّ/فَحَسْبُ

“Sırf zengin olduğu için ona saygı gösterdiler → لَقَدْ احْتَرَمُوهُ لِمَجْرَدِ أَنَّهُ غَنِيٌّ” (Yazıcı, 2012, s. 88)

2.12. “Tekrarlama” Bildiren Durum Zarfları

Tekrarlama bildiren durum zarfları “fiildeki oluş ve kılışın tekrarlanarak gerçekleştiğini bildiren, gereğinde oluş ve kılışa pekiştirme ve süreklilik işlevi de katan zarflardır” (Korkmaz, 2017, s. 474). Tekrarlama bildiren durum zarflarında kullanılan başlıca kelime ve kelime grupları şunlardır: *Bazen, ara sıra, bazı bazı, zaman zaman, ara sıra, arada sırada, arada bir, sık sık, çoğu defa, çoğu zaman, çoğu kez, çok kez*. Bu zarf grubunun Arapçaya çevirisi genellikle mef’ûlün fih şeklinde olur. Kullanılan mef’ûlün fih ifadelerinin bazıları şu şekildedir (Yazıcı, 2012): أَحْيَانًا، تَارَةً، مِنْ حِينٍ لِآخَرَ، فِي كَثِيرٍ، مِنَ الْأَحْيَانِ، أَنَا بَعْدَ أَنْ، بَيْنَ فِتْرَةٍ وَأُخْرَى، بَيْنَ لَحْظَةٍ وَأُخْرَى، بَيْنَ وَقْتٍ وَآخَرَ، الْفَيْئَةَ بَعْدَ الْفَيْئَةِ، بَيْنَ الْفَيْئَةِ وَالْفَيْئَةِ

Ara sıra sahile gidiyordu → كَانَ يَذْهَبُ إِلَى شَاطِئِ الْبَحْرِ مِنْ حِينٍ لِآخَرَ

Artık genç değil, bundan dolayı çoğu zaman dinlenme ihtiyacı hissediyor → لَمْ يَعْذُ شَابًا، لِذَا فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَحْيَانِ يَشْعُرُ بِالْحَاجَةِ إِلَى الْإِسْتِرَاحَةِ

Bazen canım hiçbir şey yapmak istemiyor → لَا أَرْغَبُ فِي فِعْلٍ أَوْ شَيْءٍ أَحْيَانًا

2.13. “Üleştirme” Bildiren Durum Zarfları

Üleştirme bildiren durum zarfları *birer birer, ikişer ikişer, teker teker* gibi ikileme niteliğindeki sayılar veya *köy köy, sokak sokak, şehir şehir* gibi kelimelerle oluşturulan zarflardır (Korkmaz, 2017, s. 475-476). Arapça karşılıkları genellikle hâl olur (Akdağ, 1989, s. 265; Râcihî, 2010, s. 288-291):

Öğrenciler okula dörder dörder geldi → جَاءَ الطَّلَابُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ أَرْبَعَةً أَرْبَعَةً

Bu örnekte birinci sayı hâl, ikincisi ise bedel veya tevkîddir (Râcihî, 2010, s. 288-289).

Köy köy dolaşıp yolda gördüğü herkese selam veriyordu → كَانَ يَنْتَقِلُ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَى قَرْيَةٍ وَيُسَلِّمُ عَلَى كُلِّ مَنْ رَأَهُ فِي الطَّرِيقِ

Bu örnekteki قَرْيَةٍ إِلَى قَرْيَةٍ cümlesi ise mahzûf bir mef’ûlün mutlakın sıfatı olarak gelmiştir. İfadenin takdiri şu şekildedir: ... كَانَ يَنْتَقِلُ اِنْتِقَالًا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَى قَرْيَةٍ ...

2.14. “Vasıta” Bildiren Durum Zarfları

Vasıta bildiren durum zarfları “ile edatı ve bunun ekleşmiş biçimi olan *-la* vasıta durumu ekiyle kurulmuş olan zarflardır. Fiildeki oluş ve kılışın ne suretle, hangi vasıtayla yapıldığını gösterirler” (Korkmaz, 2017, s. 476). Arapçaya farklı yollarla çevirileri mümkündür. Gramer bakımından genellikle hâl olurlar:

ب ile:

İşe otobüsle gittim → دَهَبْتُ إِلَى الْعَمَلِ بِالْحَافِلَةِ

مع ile:

Haberi büyük bir üzüntüyle aldım → تَلَقَّيْتُ الْخَبَرَ مَعَ بَالِغِ الْحُزْنِ

عَبْرَ ile:

Günümüzde internet yoluyla yeni bilgilere ulaşabiliriz → نَسْتُطِيعُ الْيَوْمَ أَنْ نَحْصُلَ عَلَيْهِ مَعْلُومَاتٍ جَدِيدَةٍ عَبْرَ الْإِنْتَرْنَتِ

عَنْ طَرِيقِ ile:

Tümevarım yoluyla gerçek sonuçlara ulaşabiliriz → يُمَكِّنُنَا أَنْ نَتَوَصَّلَ إِلَى النَّتَائِجِ الْحَقِيقِيَّةِ عَنْ طَرِيقِ الْإِسْتِقْرَاءِ

بِوَاسِطَةِ ile:

Akıllı telefonla görüntülü arama yapabilirsin → يُمَكِّنُكَ الْإِتِّصَالَ الْمَرْئِيَّ بِوَاسِطَةِ الْهَاتِفِ الذَّكِيِّ

2.15. “Yaklaşıklık” Bildiren Durum Zarfları

Bu guruba giren durum zarfları fiile yaklaşıklık anlamı katar. Kullanılan kelimeler ise *yaklaşık, hemen hemen, az çok, aşağı yukarı, kabaca, şöyle böyle* gibi zarflardır (Korkmaz, 2017, s. 477). Arapça karşılıkları ise genellikle şu ifadeler olur: تَقْرِيْبًا، مَا يُقَارِبُ، حَوَالِي، نَحْوُ، زُهَاءً، بَيْنَ بَيْنٍ، عَلَى وَجْهِ التَّقْرِيْبِ

“Konu şöyle böyle anlaşılmıştır sanırım → أَعْتَقِدُ أَنَّ الْمَوْضُوعَ قَدْ فَهِمَ بَيْنَ بَيْنٍ” (Yazıcı, 2012, s. 75).

Her ay yaklaşık yirmi kitap okuyor → يَفْرَأُ حَوَالِي عِشْرِينَ كِتَابًا كُلَّ شَهْرٍ

İstanbul’da hemen hemen on beş gün kaldım → مَكَثْتُ فِي اسْطَنْبُولَ زُهَاءً خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا

Her gün yaklaşık beş kilometre yürüyorum → أَمْشِي كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَةَ كِيلُومِتْرَاتٍ عَلَى وَجْهِ التَّقْرِيْبِ

Yaklaşık elli kitap satın aldım → اشْتَرَيْتُ نَحْوَ خَمْسِينَ كِتَابًا

Sonuç

Diller arasında yapılan karşılaştırmalı çalışmalarla ilgili farklı kavramlar kullanılmıştır. Karşılaştırmalı dilbilim, karşıtsal dilbilim ve karşıtsal çözümleme gibi. Bir kelimenin aynı dil ailesindeki dillerde tarihi süreç içerisinde geçirdiği ses biçimsel ve yapı biçimsel değişimleri karşılaştırmalı bir şekilde inceleyip bir sonuca ulaşmak karşılaştırmalı dilbilimin ilgi alanına girmektedir. Karşıtsal çözümleme ise dillerin daha çok günümüzdeki halini esas alıp diller arasında karşılaştırma yapar. Ayrıca karşıtsal çözümlemede karşılaştırılan dillerin aynı veya ayrı dil ailelerine mensup olmasının bir önemi yoktur. Bu açıdan karşıtsal çözümleme eş zamanlıdır.

Bu çalışma, karşıtsal çözümleme esasına dayalı olarak Türkçedeki durum zarflarını Arapça karşılıkları ile ele almıştır. Yapılan karşılaştırmada Türkçedeki durum zarflarının Arapçada farklı gramer olgularına denk geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bir gramer olgusu olarak her ne kadar Türkçedeki zarf kelimesi Arapçadan alınmış olsa da Türkçedeki zarf olgusu ile Arapçadaki zarf olgusu arasında bir takım farklılıkların olduğu görülmüştür. Arapçada zarf, mekân ve zaman zarflarıyla sınırlıyken, Türkçede zaman ve mekân zarflarının yanında miktar, soru ve durum zarflarının da bulunduğu görülmüştür.

Türkçede birçok durum zarfı bulunmaktadır. Bunlarının her birinin Arapçadaki karşılıkları anlama ve bağlama göre hâl, mef’ûlün mutlak, mef’ûlün lieclih, mef’ûlün fih gibi farklı gramer olguları olmaktadır. Bu çalışmada Türkçedeki durum zarfları örnekleriyle birlikte Arapça karşılıklarıyla ele alınmıştır. Giriş kısmında diller arasında yapılan karşılaştırmalı çalışmalar ve karşıtsal çözümleme ile ilgili teorik bilgi sunulmuştur. Zarf ve durum zarfları kısmında ise teorik bilginin uygulaması örnek cümle çevirileri ile yapılmaya çalışılmıştır. Neticede Türkçedeki durum zarflarının Arapçada farklı gramer olgularına tekabül ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Durum zarfları konusunda Türkçe ile Arapça arasındaki en belirgin fark, iki hususta ortaya çıkmaktadır. Birincisi, Türkçedeki durum zarfları Arapçada birçok farklı gramer olgusuyla karşılık bulmasıdır. İkincisi ise Türkçedeki durum zarflarının Arapçadaki karşılığı “hâl” olduğunda ortaya çıkmaktadır. Öyle ki Türkçedeki durum zarfları eylemi

gerçekleştirenin cinsiyetine ve sayısına bağlı olmaksızın her zaman sabit kalır. Arapçada ise “hâl” olan kelime, sâhibu’l-hâlin sayısına ve cinsiyetine bağlı olarak değişkenlik gösterir. Bu çalışmada vurgulanan bir diğer husus ise çeviride anlam unsurunun önemli bir yer teşkil ettiği hususudur. Bu çalışmanın Türkçe-Arapça çeviri teknikleri konusunda özellikle kitap düzeyinde yapılacak çalışmalara bilhassa zarflar konusunda akademik malzeme ve örneklik sunması beklenmektedir. Bu yönüyle bu çalışmanın Türklere Arapça öğretiminde ve Araplara Türkçe öğretiminde de yararlı bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akdağ, H. (1989). *Arap dili dil bilgisi*. Tekin Kitabevi.
- Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim* (6. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Asutay, M. (2020). *Kavram atlası Arapça 1* (B. Akot, Ed.). Gazi Kitabevi.
- Aydın, T. (2007). *Arapça ve Türkçede cümle yapısı, yabancılara Arapça cümle öğretimi -karşıtsal çözümler-* [Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Bulut, A. (2018). *Belâgat-i müyessera meânî-beyân-bedî* (5. Baskı). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Cârim, A. & Emîn, M. (t.y.). *en-Nahvu’l-vâdih fi kavâ’idi’l-luğati’l-‘Arabiyye*. ed-Dâru’l-Mısriyye es-Suudiyye.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd. (1987). *es-Sihâh tâcu’l-luğa ve sıhâhu’l-‘Arabiyye* (4. Baskı). Dâru’l-‘İlm li’l-Melâyîn.
- Çörtü, M. M. (2008). *Sarf-nahiv edatlar* (8. Baskı). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Çörtü, M. M. (2012). *Arapça cümle kuruluşu ve tercüme tekniği* (8. Baskı). Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Doğan, C. (2013). *Kur’an-ı Kerim meallerinden örneklerle karşılaştırmalı Arapça—Türkçe bağlaçlar*. Cantaş Yayınları.
- Ebu’l-Hayr, A. M. (2006). *‘İlmu’l-luğa et-tatbîkî buhûs ve dirâsât*. Dâru’l-Asdikâ’.
- Ediskun, H. (1999). *Türk dilbilgisi* (6. Baskı). Remzi Kitabevi.
- Ğalâyînî, M. (1993). *Câmi’u’l-durûsi’l-‘Arabiyye* (28. Baskı). el-Mektebetu’l-‘Asriyye.
- Hacıbekiroğlu, A. (2020). Arap dilinin yapısından kaynaklanan çeviri zorlukları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 63-84. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.637402>
- Halîl, H. (1996). *Mukaddime li dirâseti fihki’l-luğa*. Dâru’l-Ma‘rifeti’l-Câmi‘iyye.
- Hasan, A. (t.y.). *en-Nahvu’l-vâfi* (15. Baskı). Dâru’l-Me‘ârif.
- Hâşimî, S. A. (2011). *el-Kavâ’idu’l-esâsiyye li’l-luğati’l-‘Arabiyye* (3. Baskı). Dâru’l-Ma‘rife.
- Hâşimî, S. A. (2013). *Cevâhiru’l-belâğa fi’l-me‘ânî ve’l-beyân ve’l-bedî*. el-Mektebetu’l-‘Asriyye.
- Hicâzî, M. F. (t.y.). *Medhal ilâ ‘ilmi’l-luğa*. Dâru Kabâ’.
- Işık, C. (2015). Arapça sıfat tamlamalarının Türkçe ile karşılaştırılması. *Ekev Akademi Dergisi*, 64, 41-58.

- İbn Hazm, A. (1983). *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. Dâru'l-Âfâk el-Cedîde.
- İbn Hişâm, E. (2010). *Şerhu katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*. Dâru İbn Kesîr.
- İbn Manzûr, C. (1993). *Lisânu'l-'Arab* (3. Baskı). Dâru Sâdir.
- İbnu'l-Hâcib, C. (2010). *el-Kâfiye fî 'ilmi'n-nahv* (1. Baskı). Mektebetu'l-Âdâb.
- İşler, E. (2002). Karşıtsal çözümleme ve Arapça öğretimi. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2 (6), 123-134.
- İşler, E., & Yıldız, M. (2013). *Arapça çeviri kılavuzu* (5. Baskı). Elif Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi* (5. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mûlûc, F. (2019). et-Tahlîlu't-tekâbulî “ehdâfuhu ve musteveyâtuhu”. *el-Mecelletu'd-Duveliyye li'd-Dirâsâti'l-Luğaviyye ve'l-Edebiyyeti'l-'Arabiyye*, 1(2), 144-157.
- Özcan, M., & Sertkaya, A. (2019). Arap dilinde çevirinin epistemolojik değeri. *Eskiyeşi*, 38, 137-170.
- Râcihi, A. (1995). *'İlmu'l-luğati't-tatbîki ve ta'lîmu'l-'arabiyye*. Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye.
- Râcihi, A. (2010). *et-Tatbîku'n-nahvî* (2. Baskı). Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye.
- Rummânî, E. (2005). *Me'âni'l-hurûf* (1. Baskı). el-Mektebetu'l-'Asriyye.
- Şahin, O. (2013). *Türkçe'den Arapça'ya çeviri teknikleri*. Ensar Neşriyat.
- Tanç, H. İ. (2015). Arapça ve Türkçenin isim tamlamaları açısından karşılaştırılması. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 1-15.
- Topaloğlu, Y. (2020). *Karşıtsal dilbilim ve yanlış çözümlemesi: Türk öğrencilerin Fransızca ilgi adilları kullanımı*. M. Gün ve E. Dağistanlıoğlu (Ed.). *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*. (s. 135-155) içinde. Akademisyen Kitabevi.
- Yazıcı, H. (2012). *Örnekleriyle Arapçada bağlaçlar ve yapılar*. Dağarcık Yayınları.
- Zebîdî, M. M. (1993). *Tâcu'l-'arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Matba'atu Hukûmeti'l-Kuveyt.
- Türk Dil Bilgisi. “Zarflar (belirteçler) nedir? Zarflar konu anlatımı - Türkçe dersi”. <https://www.turkdilbilgisi.com/sozcuk-turleri/zarflar-konu-anlatimi.html> adresinden 06 Aralık 2021 tarihinde alınmıştır.
- “Zarf (belirteç) konu anlatımı | DilBilgisi.net”. <https://www.dilbilgisi.net/zarf-konu-anlatimi/> adresinden 06 Aralık 2021 tarihinde alınmıştır.
- “Zarflar belirteçler türleri özellikleri”. https://www.turkedebiyati.org/sozcuk_turleri/zarflar.html adresinden 07 Aralık 2021 tarihinde alınmıştır.

